

ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ

1. Теоретичні та соціальні передумови виникнення соціології як самостійної науки.
2. Класичний тип науковості, основні принципи класичної методології.
3. Некласичний тип науковості, основні принципи некласичної методології.
4. Українська соціологія: історія та сучасність.
(М. Драгоманов, Х. Вовк, М. Ковалевський, Б. Кістяківський, М. Шаповал та інші).

Список використаних джерел:

- Городяненко В.Г., Васильєв В.В., Гілюн О.В., Глазунов С. В., Горбачик А.П. Соціологія: Посібник. - К. : Академія, 2003. - 383с.
- Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології від античності до початку ХХ століття. - К., 2004. - 286с.
- Піча В.М., Черниш Н.Й., Кондратик Л.Й. З історії української соціологічної думки. - Львів, 2006. - 288с.
- Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навчальний посібник. - К., 1996. - 294с.
- Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. - К., Наукова думка, 2007. - 223с.
- Социологический энциклопедический словарь / под ред. Г.В. Осипова. - М., ИНФРА-М-НОРМА, 1998. - 488 с.
- Соціологія: короткий енциклопедичний словник (уклад. В.І. Волович та ін.). - К., Український центр духовної культури, 1998. - 377 с.

Огюст Конт

Конт висунув ідею соціології як науки про закони функціонування та розвитку суспільства в цілому, окремих суспільних явищ. Він зазначав, що у своїй галузі соціологія повинна вирішувати такі ж завдання, які в інших галузях знань вирішують фізика, хімія, біологія, на відміну від конкретних наук (мінералогія, ботаніка, зоологія), завданням яких є опис конкретних явищ, а не встановлення їхніх законів. **Конт писав:**

«Розумна політика не може ставити собі за мету змусити розвиватися людство, яке рухається завдяки власним імпульсам відповідно до закону, так само незмінного, як і закон гравітації, хоча і більш гнучкого. Але вона ставить собі за мету полегшити розвиток людства, навчаючи його».

Соціологія, на думку Конта, є наукою про суспільні явища взагалі, її закони однаково актуальні для всіх часів і всіх народів.

Герберт Спенсер

Герберт Спенсер – продовжувач справи Конта. Центральним поняттям висуває поняття еволюції. **Еволюція** – інтеграція матерії, переводить матерію з невизначеної незв’язаної однорідності у визначену зв’язану. Проходить скрізь однаково, але має **три етапи**: 1) неорганічний; 2) органічний; 3) надорганічний. **Два типи еволюції** – проста і складна. **Проста** – кількісна інтеграція елементів, а **за складної** відбуваються певні перетворення. Порівнює суспільство з організмом. Одна з основних робіт його називається “Суспільство є організмом”. **Аналогії та відмінності**: 1) Як і біологічний організм, суспільство росте, збільшується в об’ємі, з маленьких держав виростають великі імперії; 2) По мірі росту суспільства його структура ускладнюється, так само й структура організму; 3) по мірі росту суспільства відбувається диференціація його структур та функцій. **Відмінності між Контом та Спенсером** у розумінні соціології та питання: що було перше – індивід чи соціум? У Конта першим був соціум, а вторинним – індивід, у Спенсера ж навпаки, з індивідів утворюється ціле.

Еміль Дюркгейм

Головна особливість концепції Дюркгейма: соціальне треба пояснювати соціальним. Він сформулював свій основний постулат: "Соціальні факти треба розглядати як речі, вони існують поза людиною та здійснюють на неї примусовий вплив." І лише завдяки цим соціальним фактам можна пояснити вчинки людини. **Структура суспільства** – сукупність соціальних фактів у їх взаємодії та взаємозв'язку. **Саме Дюркгейм вводить поняття "соціологізм":** 1) Метод обґрунтування самої науки з предметом і поняттями науки; 2) Особливий підхід до соціальної реальності, розуміння та пояснення цієї реальності. **Соціологія у Дюркгейма** – не лише специфічна наука, а ще й Наука Наук. Концепція розподілу праці – та сила, що об'єднує людей у суспільстві. Завдяки розподілу праці реалізується принцип солідарності.

В залежності від якості та рівня тої солідарності він виводить концепцію розвитку суспільства від механічної до органічної солідарності. Та солідарність, що об'єднує людей в суспільстві – органічна, ґрунтована на спеціалізації та розподілі праці. **Механічна солідарність** поглинає індивіда. Проблема нормального та патологічного. **Поняття аномії:** аномія – принцип недійовості у суспільстві старих норм та цінностей, коли нові норми ще не з'явилися або працюють не повністю. **Також вивчав самогубства.** Типи: 1) егоїстичний (людина ізольована від суспільства, яке не цікавиться індивідом); 2) альтруїстичний (коли групові цінності та норми цілком поглинають індивіда); 3) аномічний – коли відбувається криза в суспільстві; 4) фаналістичний – коли відбувається підсилення контролю групи над індивідом.

Макс Вебер

Макс Вебер – фундатор **“розуміючої” соціології** та теорії соціальної дії. Ввів в соціологію поняття **“ідеальний тип”**, який розглядає не як тип пізнання, а засіб, що дозволяє розкрити спільні правила якихось дій або вчинків. Ідеальний тип за Вебером дозволяє трактувати історію та соціологію як два напрями наукового інтересу, а не дві різні дисципліни. **Соціологія Вебера** вивчає поведінку людини та вкладає в її дії та вчинки певний сенс. Тому дії людини набувають характер соціальної дії, і в ній присутні 2 моменти: **об*єктивний** – орієнтація на інших, і **суб*єктивний**. **Соціальна дія** – дія, суб*єктивний сенс якої відноситься до поведінки інших людей. **Зрозуміти сенс дії** – зрозуміти діючу людину, хоча в діяльності людина не завжди усвідомлює мету. **Чотири типи діяльності :**

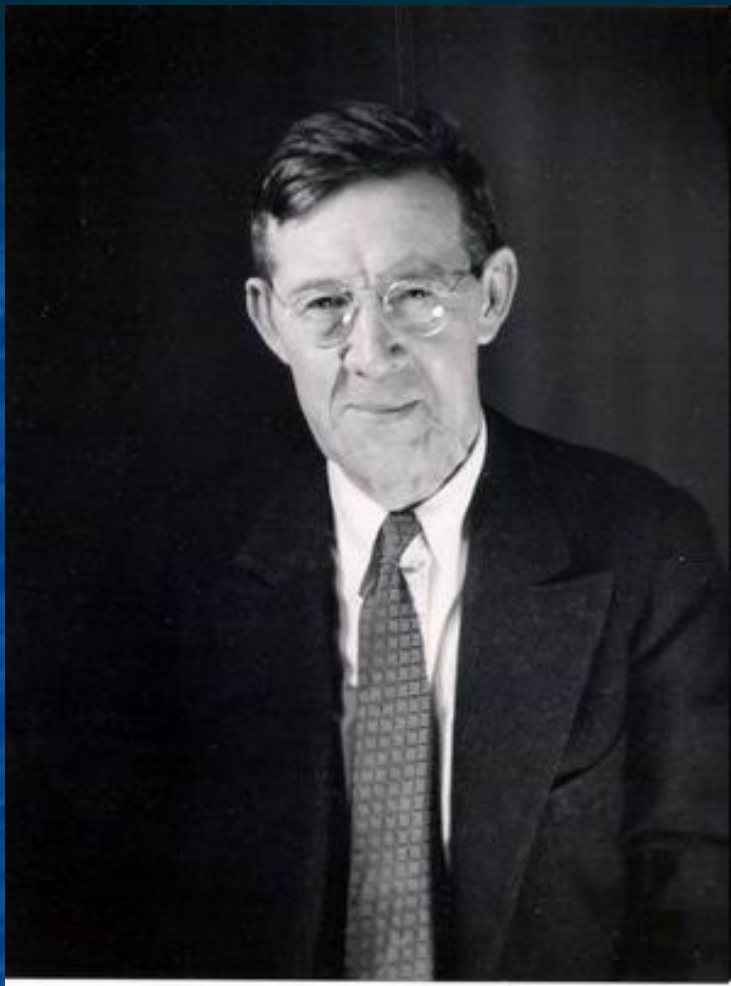
1)цільораціональна дія через очікування певної поведнки, критерієм цієї діяльності є успіх;

2)ціннісно-раціональна, заснована на вірі в цінності самої дії, незалежна від успіху;

3)афектна – заснована на емоційному стані суб*єкта, що діє;

4)традиційна – заснована на звичках.

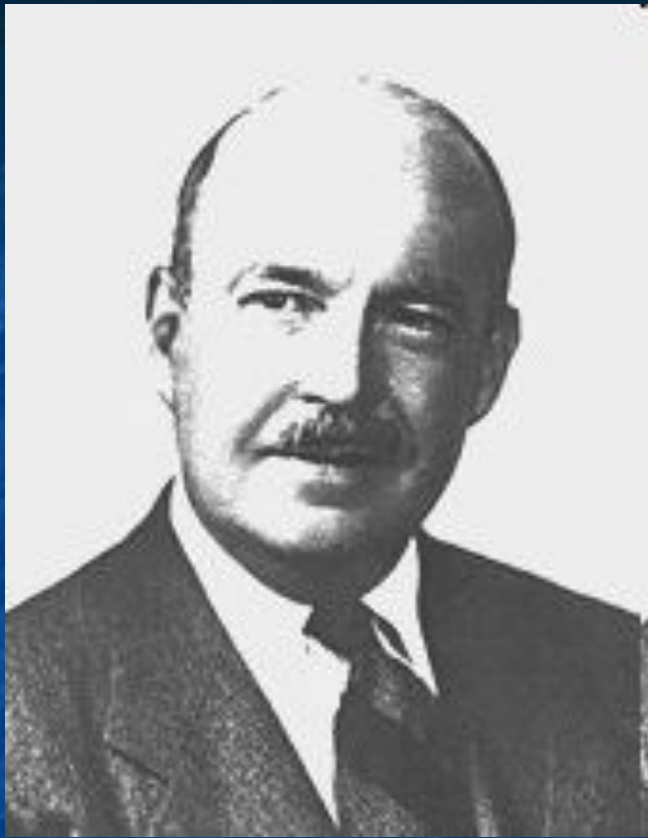
Лише перші типи є соціальною дією, бо вони стосуються усвідомленого сенсу.

Самостійною парадигмою в історії соціологічної думки виступає інтегральна соціологія російського, а згодом американського соціолога **Пітіріма Сорокіна** (1889-1968). Дослідники вважають, що **творчість Сорокіна** — якісно новий етап у розвитку соціологічної науки, який можна порівняти з революцією Коперніка у галузі природознавства. **Його інтегральна (від лат. integer — цілий) об'єднуюча соціологія** охоплює всі соціологічні аспекти культури в її найширшому вияві.

Суспільство Сорокін визначає як сукупність людей, які перебувають у процесі спілкування і взаємодіють в одному соціокультурному просторі. **Взаємодія**, згідно з його вченням, — це найпростіша модель соціального явища, її елементами виступають індивіди, акти (дії) і провідники спілкування (символи інтеракції), тобто мова, писемність, музика, мистецтво, гроші тощо.

Все суспільне життя і всі соціальні процеси, на його думку, можуть розглядатися як явища й процеси взаємодії двох або більше індивідів. І навпаки, комбінація різних індивідуальних чи групових взаємодій може відтворити будь-який, навіть найскладніший суспільний процес, соціальну подію, починаючи від захоплення танго і закінчуючи світовою війною та революцією. Сорокін вирізняє різні типи взаємодії і формулює **завдання соціології**: вона повинна досліджувати соціальні явища, які можна спостерігати, тобто поведінку людей, які взаємодіють і живуть у середовищі **«собі подібних»**.

Парсонс (Parsons) Талкотт (1902-1979) - американський соціолог. Засновник школи структурного функціоналізму в соціології - лінія функціонального імперативізму на відміну від лінії функціонального структуралізму Мертона, за визначенням Дж. Тернера. Протягом більш ніж 30 років після Другої світової війни був одним з основних теоретиків соціальної думки принаймні в англomовному світі.

Теорія соціальних систем:

На основі своєї чотирьох-функціональної схеми взаємообміну - універсального методологічного інструменту, призначеного для аналізу будь-яких конкретних товариств і будь-яких живих систем дії взагалі, і концепції модернізації, що характеризує головний вектор історичного розвитку суспільств, Автор простежує становлення системи товариств сучасного типу, географічне переміщення центру всесвітнього процесу модернізації, що почалося в XVI-XVII ст. і продовжується в наш час.

Теорія дії:

Дія утворюється структурами та процесами, за допомогою яких люди формують осмислені наміри та більш-менш успішно їх реалізують у конкретних ситуаціях. Слово "осмислений" припускає, що подання і референція здійснюються на символічному, культурний рівень. Наміри і їх здійснення у своїй сукупності передбачають здатність системи дії - індивідуального або колективного - модифікувати своє ставлення до ситуації або оточенню у бажаному напрямку.

Л. Козер

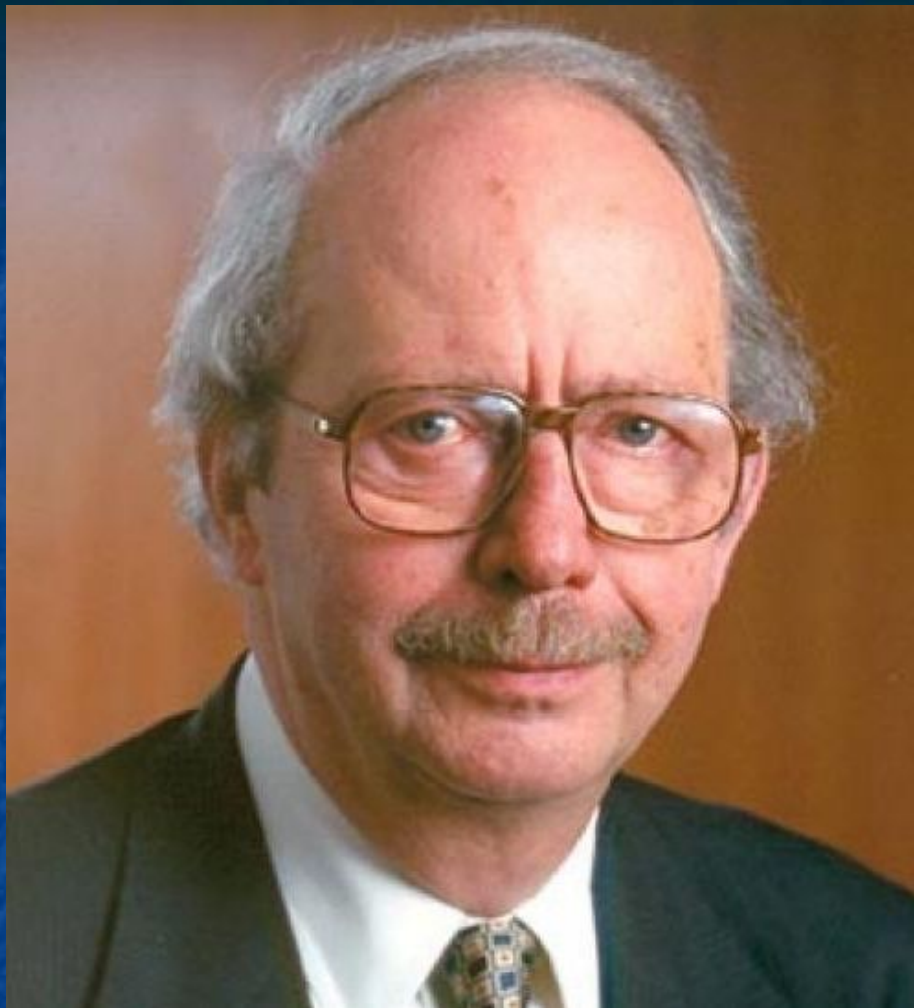

Льюис Козер

Прихильники теорій соціального конфлікту не згодні з твердженнями, що нерівність — природний спосіб забезпечення виживання суспільства. Вони не тільки вказують на недоліки теорій функціоналізму (хіба справедливо, наприклад, що торговець жуйкою заробляє більше, ніж люди, які навчають його дітей?) але й стверджують, що функціоналізм — не більше, німе спроба виправдати статус. Нерівність є результатом становища, за якого люди, які контролюють суспільні цінності (багатство і владу), мають змогу здобувати для себе вигоди.

Американський соціолог **Л. Козер** (нар. у 1913 р.) вважає, що в кожному суспільстві існують певні елементи напруження і потенційного соціального конфлікту, який є найважливішим компонентом соціальної взаємодії і сприяє руйнуванню чи зміцненню соціальних зв'язків.

Якщо у **ригідних** (закритих) суспільствах соціальні конфлікти поділяють суспільство на дві «ворожі» групи або два «ворожі» класи, підривають основи колективної «злагоди», загрожують руйнуванням соціальних зв'язків і суспільної системи через революційне насильство, то у **«плюралістичних»** (відкритих) суспільствах вони знаходять своє вирішення, а соціальні інститути оберігають суспільну злагоду. Цінність конфліктів полягає в тому, що вони запобігають окостенінню соціальної системи, відкривають шлях інноваціям, тобто впровадженню нових форм організації праці та управління, що охоплюють не тільки окремі підприємства, а й їх сукупність, галузі.

Ральф Дарендорф

Німецький соціолог **Ральф Дарендорф** (нар. у 1929 р.), називаючи свою соціологічну концепцію **«теорією конфлікту»**, протиставляє її як марксистській теорії класів, так і концепціям соціальної злагоди. **Соціальний конфлікт** він вважає наслідком опору відносинам панування і підкорення. **Придушення соціального конфлікту**, за Дарендорфом, призводить до його загострення, а **«раціональна регуляція»** — до «контрольованої еволюції». Хоча причини для конфліктів завжди існують, ліберальне суспільство може владнати їх на рівні конкуренції між індивідами, групами, класами. **Теорії соціального конфлікту**, визнаючи конфлікт одним з головних рушіїв соціального прогресу, одночасно розглядають явища, які характеризуються поняттями «злагода», «стабільність», «порядок», «спокій». При цьому злагода вважається нормальним станом суспільства, конфлікт — тимчасовим.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА
РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ В
УКРАЇНІ

Витоки української протосоціології

Протосоц
іологія

**Хронологічний проміжок від часів Київської
Русі
до середини XIX століття**

**Протосоціологія
епохи
становлення,
розвитку та розпаду
Київської Русі**

**Протосоціологіч
не
знання
козацької доби**

**Протосоціологія
доби
відродження
України**

Елементи соціологічної думки в період Київської Русі містяться у працях найдавніших українських мислителів:

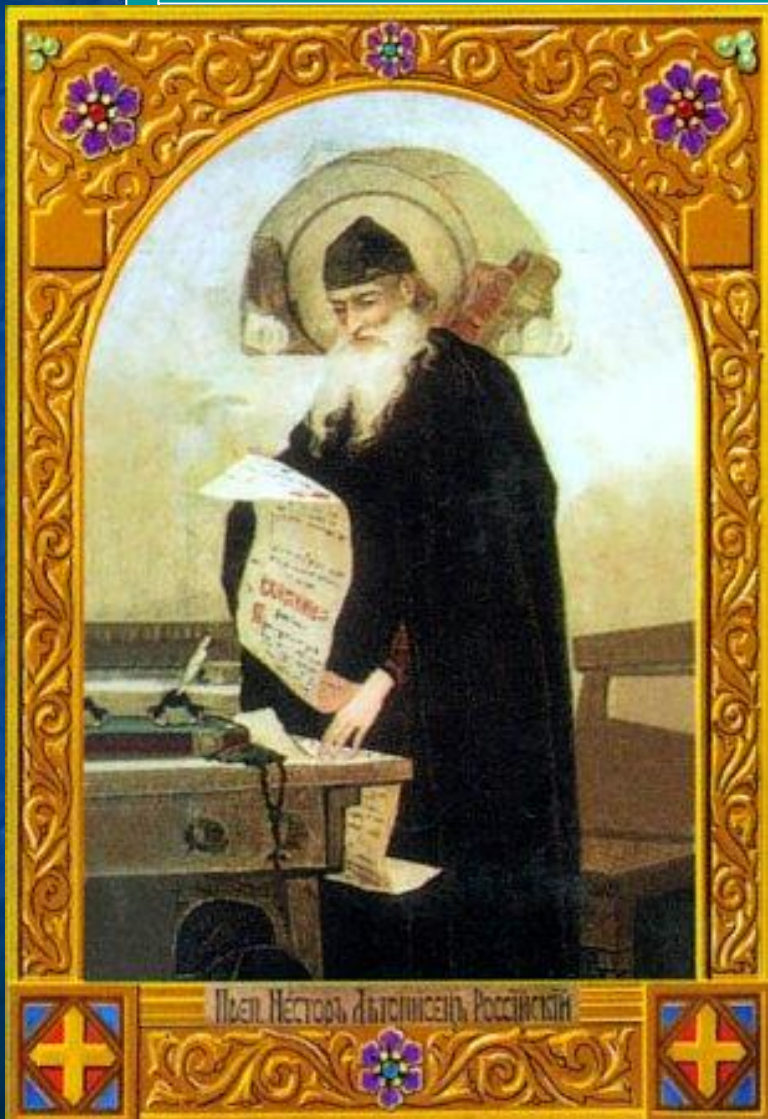
КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР МОНОМАХ

"Повчання дітям"

- праведне життя;
- справедливий соціальний устрій;
- закликає долати міжусобиці заради єдності землі Руської;
- закликає до громадянського миру

Ченець Києво-Печерського монастиря Нестор

“ ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ ”

*Виразив головну ідею,
яка полягала в
обстоюванні
єдності Руської землі
та політичної
незалежності*

КОЗАЦТВО

Проміжна верства між шляхтою і селянством.
ОСОБЛИВІСТЬ: не будучи державою, фактично існувала
як унікальна державно-правова система,
суб'єктом якої було козацтво

*Пов'язані перші переписи
населення в Україні,
формування козацьких
реєстрів, створення
війська реєстрових
козаків*

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ

(бл. 1550-1620-
і рр.)

***В його писаннях стали центральними
життя українського народу і боротьба в
умовах національного, соціального й
релігійного гніту.***

*обг
ру
нт
ува
в*

*вимоги свободи, рівності,
справедливості у сфері духа.*

*Поклав їх в основу життєдіяльності,
громадського життя людини і народу.*

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

ТЕОРІЯ ТРЬОХ СВІТІВ

ТЕОРІЯ ТРЬОХ СВІТІВ:

- макрокосмос,
 - мікрокосмос,
 - символічний світ Біблії;
-
- спробував розкрити сутність людини, справедливого суспільства, де праця за “сродністю”, за покликанням робить людину щасливою, і досягнення цього блага створює основи блага загального – суспільного,

Григор. о^е Σ.

1722-17

94

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ДЖЕРЕЛО СОЦІОЛОГІЇ

*Народні казки, приказки,
перекази, традиційні народні
звичаї чітко окреслюють витoki
людських взаємовідносин,
розвиток родинного і родового
устрою, силу спільноти.*

Опрацювали фольклорні матеріали до генетичної соціології:

І. Франко

М. Драгоманов

М. Сумцов

Ф. Вовк

В.

Щербаківський

П. Єфименко

В. Дашкевич

ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІОЛОГІЇ

виник
нення
соціо
логії
як
окрем
ої
науки

Розпочинає
тися
за існування
та
інституційні
аспекти
соціології на
Заході

породжує

Певні способи
бачення й моделі
соціальної
реальності

Нові підходи,
способи
вирішення
й засоби реалізації
соціальних цілей,
інтересів і
потреб

УКРАЇНСЬКА СОЦІОЛОГІЯ

ЖЕНЕВСЬКИЙ ГУРТОК УКРАЇНСЬКИХ СОЦІОЛОГІВ

80-ті роки XIX
століття

М.
Драгоман
ов

С.
Подолінсь
кий

Ф. Вовк

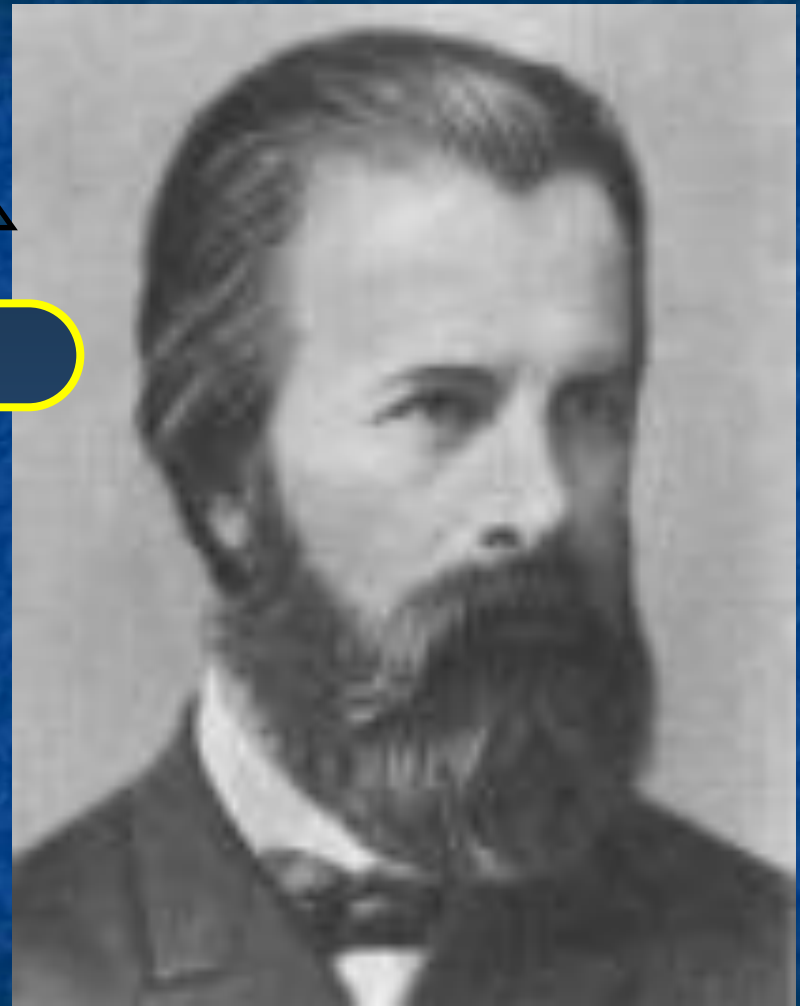
Часопис "ГРОМАДА" (5 томів за 1878-1882рр.)

*М.
Драгоман
ов*

(1841-1895)

*Розглядав соціологію як науку
про суспільство,
закликаючи українських
дослідників використовувати ідеї
та принципи західної
соціологічної думки.*

*Відстоює ідею прогресу, яка
проявляється у скасуванні неволі,
здобуття рівних конституційних
прав.*

М. Ковалевсь кий

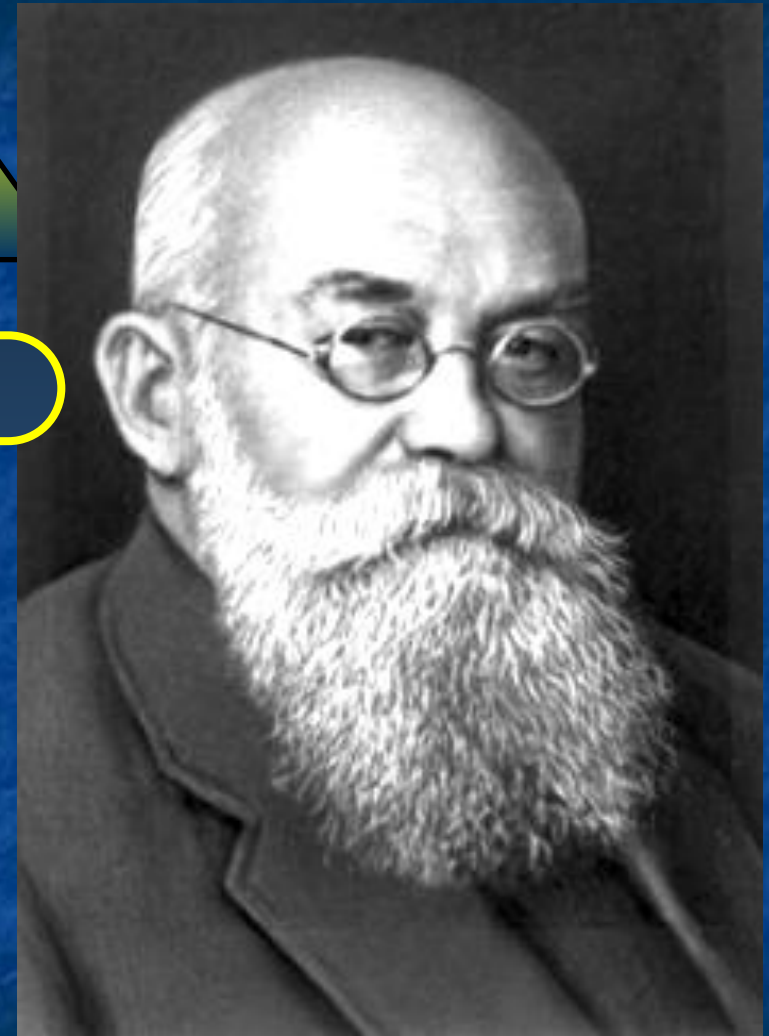
(1851-1916)

*Обстоює утвердження двох напрямків,
гармонійне поєднання яких може
забезпечити щасливий розвиток
суспільства. Індивід не може бути
принесений в жертву родині, роду,
державі, але його діяльність має
бути узгодженою з діяльністю інших,
рівних йому одиниць і спільнот;
їхні спільні зусилля мають бути
скеровані на забезпечення
загального блага.*

М. Грушевськ ий

(1866-1934)

*Чітко окреслює власний аспект
у розумінні розвитку людства,
висловлюючи сумнів у правомірності
як*

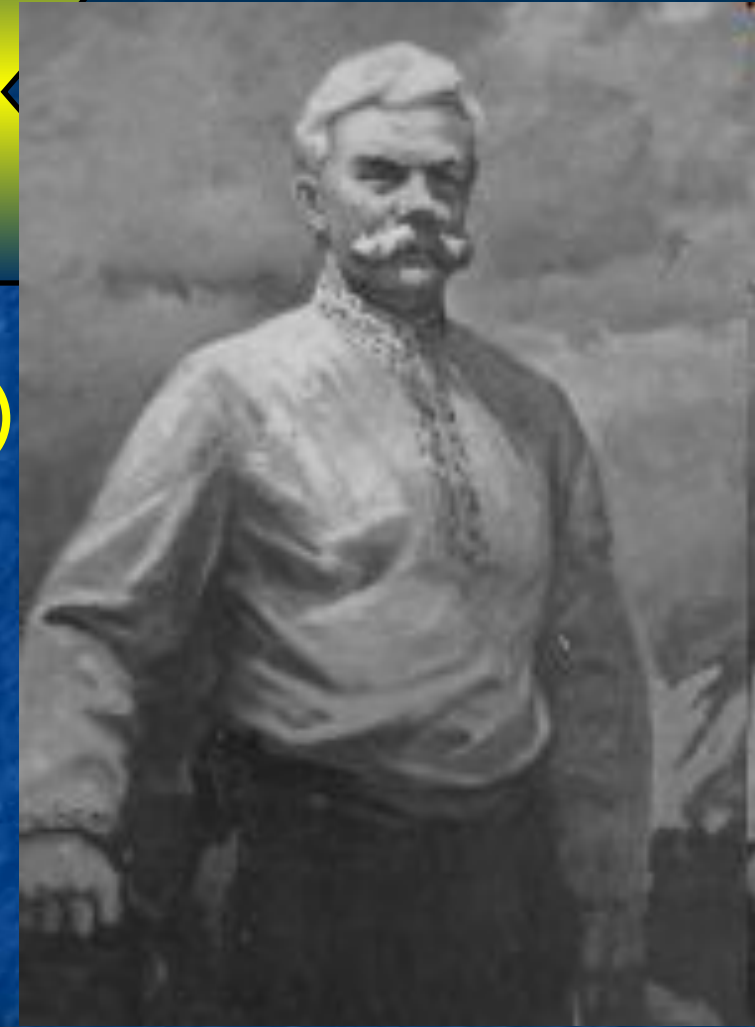
*позитивістських, так і суто
психологістських підходів і поглядів
на природу соціальної еволюції.
Основна ідея: протистояння і
змагання*

*протилежних прагнень до
колективізму з одного боку,
та індивідуальної самодостатності
— з другого.*

Микита Шаповал

(1882-1932 рр.)

- вводить поняття “українське суспільство” і стверджує, що воно стане таким тільки тоді, коли будуть створені українські політичні партії...
- трактує суспільство як організацію співробітництва людей щодо здобуття і розподілу життєвих засобів для задоволення своїх потреб.

Розвиток української соціології у XIX- на початку XX ст.

ПРОБЛЕМИ:

- 1. Пошук власної автентичності.*
- 2. Розробка своєї методологічної бази, концептуальної схеми та відповідного понятійно – категоріального апарату*

Відомі діячі того часу:

М. Шаповал
А. Смиренко
В. Танчер
С. Рінецький
В. Нагірний...

ТРИ ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

*клопітка реконструкція власної перерваної протосоціологічної традиції
(повернення до нового життя праць українських
соціологів, невідомих, призабутих чи заборонених);*

*вивчення і пересадження на рідний ґрунт багатьох світових
соціологічних традицій, прищеплення ідей різноманітних
шкіл і напрямів, здатність включатися у світовий полілог;*

*максимальне використання унікальних обставин перебування
у “живій лабораторії”, утвердження у розробці теорій
та концепцій соціальних трансформацій у країні, які
утворилися на уламках колишнього Радянського Союзу, до яких
належить Україна*